

Вручити учневі ключі... від тексту

Анатолій Фасоля,

кандидат педагогічних наук,

м. Київ

Тетяна Остапонець,

вчитель української мови та літератури

Новоград-Волинської ЗОШ I–III ст. №8

Житомирської області,

член творчої групи з особистісно зорієнтованого

навчання української літератури

Пропонована увазі читачів методична розробка — результат співпраці науковця і вчителя-практика, підсумок пошуків під час підготовки до уроку за поезією І. Малковича «Із янголом на плечі», рефлексій після заняття, обміну думками упродовж наступних днів і тижнів.

Роздуми привели до висновку, винесеного в заголовок. Його, звичайно ж, не слід розуміти буквально. Ідеться про спільний — учителя і учня — пошук, результатом якого має стати усвідомлення юними читачами очевидної для читача старшого і досвідченого істини: кожен твір потребує для прочитання свого «ключа», без якого зміст (глибинний!) може так і залишитися нерозкритим. І це при тому, що твір читається, інтерпретується, аналізується тощо.

Запрошуємо спільно пройти цей шлях, аби потім запросити до такої мандрівки своїх вихованців, збагативши їхній досвід умінням прочитання віршів, у яких, на перший (а для когось і на другий, третій (!)) погляд, «так усе заплутано і незрозуміло». Вдячні будемо, якщо поділитися своїми знахідками, висловіте враження і міркування «з приводу».

Отже, поезія... «Не поезія, а суцільний знак запитання», — подумалося після першого прочитання. Питання з'являються уже з приводу заголовка («*Що автор хоче ним сказати?*»), який, як відомо, висловлює головну думку твору. Запитання подвоюються після підзаголовка: «*Це справді балада? А чому старосвітська?*» (... Зовсім недоречно згадуються гоголівські «Старосвітські батюшки і матушки»...). Запитання множаться заледве не після кожного рядка, а то й слова: «*Хто цей «хтось»? Чому він без імені? Чому він бредє самотньо? Чому самотньо, якщо він «із янголом на*

плечі?» Чому у першій строфі ліричний герой «бредє», а у другій — «іде»? Чому краєм світу? Що символізує «край світу»? Як герой потрапив сюди? Як давно він бродить? Чому уночі? Що уособлює (символізує «господня свіча»? Яке смислове навантаження несе слово «собі» у рядку «Хтось бредє собі самотньо?» Дванадцять (!) запитань до строфи, у якій одинадцять слів! І це, здається, не межа...

Після прочитання наступних строф з'являються все нові і нові запитання. Але з'являється і відчуття настрою вірша (сум... тривога... бентега...), його кольоровою гамою (сіро-чорні тони, проблиск світла десь згори (зліва? справа?), розмитий контур постаті людини з білою «плямою» — ангелом — на плечі), і... музичного супроводу (невизначна монотонна мелодія...). Та й попри силу-силенну запитань поступово вияснюється і смисл.

Хтось (чому без імені — ще не знаємо, але читацький досвід «підказує», що це може бути узагальнений образ) кудись іде (куди й чому також не знаємо). Немає відповіді і на інші запитання. Однак стає зрозуміло, що цей «хтось» — позитивний герой. Чому ж бо інакше гнав його у спину сірий маятник життя, завивали вітер вирівий і Ірод моровий?

З'являється почуття симпатії і захоплення силою духу і мужністю, з якою ліричний герой долає свій шлях. Переборюючи спротив «злих сил», а може, й самої Долі, адже «вже й не дихає свіча», а він усе йде і йде... Сугестивна енергія вірша захоплює і веде... до початку вірша. Приходить думка: якщо чи не кожне слово породжує запитання, то, може, ключ до поезії і слід шукати у їхніх значеннях?

Читаємо спочатку (для унаочнення результат пошуку представляємо у вигляді таблиці).

Текст вірша	Лексичне значення слів, можливе трактування їхнього змісту
Краєм світу уночі...	У грецькій міфології краєм світу вважалися «Геркулесові стовпи» — дві скелі на протилежних берегах Гібралтарської протоки. За ними, вважали у стародавньому світі, немає ніякої дороги. Це крайня точка. За віруваннями українців, край світу — це місце, де сходяться небо і земля і де ніхто із живих ніколи не бував.
При Господній при свічі...	За православним і католицьким уявленням, свічка, що горить, символізує присутність у душі Господнього слова, яке вказує шлях, вселяє віру і надію... ("Слово Твоє — світильник перед ногами в мене, світло на мой стежці" (Пс. 118. 105).
Хтось бредє собі самотньо...	Із трактувань слова «брести» у «Словнику української мови» вибираємо вочевидь найточніше: повільно або важко йти (синоніми: волоктися, плестися, плентатися...). Займенник «собі» спочатку «випадає з поля зору». Однак трактування, яке подає Словник української мови, — займенник «уживається при дієсловах, а

	також при інших словах, які виступають у ролі присудка, підкреслюючи, що дія відбувається вільно, незалежно» — містить суттєву «підказку» для читача: ліричний герой зайшов на край світу, до межі за власною волею!
Із янголом на плечі...	За віруванням, ангел-охоронець дається людині Богом при хрещенні і невидимо перебуває при ній протягом усього життя, якщо людина зберігає в собі любов до Бога й істинну віру... Ось іще одна підказка: ліричний герой у труднощах і тяготах зберігає віру в Бога, надіється на Його підтримку...
Іде в ніде, в невороття...	В ніде (діал.) — в нікуди. В невороття — в неповернення. Значить, ліричний герой іде, не знаючи куди, без певного напрямку? Мабуть, що так. Але йде він у пошуках відповіді, що також очевидно, на якісь важливі для себе запитання. Її знаходження і стане його «точкою неповернення» (Він уже не повернеться до себе минулого?).
Іде лелійно, як дитя...	Словник С. Караванського подає слово «лелійний» як синонім до «білий», що можемо трактувати і як світлий. Як «лелійно-білу панну» характеризує дружину І. Виговського І. Нечуй-Левицький («Гетьман Іван Виговський»). Тарас Малкович рядок поезії Г. Гейне «Лорелія» перекладає: «Красуня лелійна і чиста». У контексті поезії І. Малковича можемо сказати: «Ліричний герой іде, сповнений чистих і світлих помислів». Саме такими чистими і світлими є почуття дітей.
І жене його у спину сірий маятник життя...	За «Словником української мови», «сірий» — «нічим не примітний, невиразний; безлиций (Сірі будні)». «Гнати» означає «змушувати рухатися в певному напрямку».
Щоб не вештав уночі при Господній при світі, щоб по світу не тинявся із янголом на плечі...	«Вештатися» — «ходити сюди-туди, в різних напрямках, блукати, бродити десь»; «тинятися» — (найчастіше вживають як пояснення «ходити сюди-туди без певної мети й напрямку», однак у контексті змісту поезії вочевидь правильним є «ідучи, хитатися, похитуватися (від втоми, хвороби тощо).
Віє вітер вировий, віє Ірод морозивий, маятник все дужче бухка, стогне янгол ледь живий...	«Вировий вітер», за карпатськими повір'ями, забирає здоров'я, а може підхопити і занести у провалля». Ірод — синонім нелюда, ката. Мор — пошесть, пошесна смерть.
А він йде і йде, хоча вже й не дихає свіча, лиш уста дрижать гарячі: янголе, не впадь з плеча.	Ліричний герой попри все іде до мети... Він одержимий нею...

Зводимо воедино віднайдені смисли окремих слів, рядків, строф.

Ліричний герой долає важкий і складний шлях. Пройдено уже чимало доріг. І ось межа. *Край світу.*

(Учитель демонструє ілюстрацію 1, див. обкл. 3)

Далі шляху нема. Чи є? Він усе йде і йде (бредє повільно і важко), навіть уночі...

Ліричного героя надихає, дає сили витримати усі незгоди, вселяє надію віра в Господню підтримку. Він відчуває присутність вищих сил («господня свіча», ангел-охоронець на плечі).

Що веде його? Що він шукає? На початку поезії ми цього не знаємо. Знаємо лишень, що помисли ліричного героя чисті (лелійні). Саме виходячи з цього, можемо припустити, що такою спонукою можуть бути пошуки себе, смислу власного життя. І це його вільний, самостійний вибір (Він бредє собі самотньо...). Таке припущення пояснює і його самотність. Справді, пошуки власного «Я» людина може здійснити лише сама. А вищі сили — то допомога на шляху пошуку.

Підтвердженням здогаду про чисті помисли ліричного героя є постання проти нього «сил зла» (І тут не лише вітер, що сіє смерть (вировий), не лише Ірод, уособлення ката, що несе з собою мор (смерть), а й сірий маятник життя, який також прагне зіштовхнути ліричного героя з обраного шляху. Вочевидь віднайдення себе загрожує сірості існування!)

Роздратування «сірого маятника» й інших темних сил викликають не лише наполегливі пошуки, а й незглибима віра ліричного героя, Господня підтримка і присутність ангела-охоронця, які додають йому сили...

Ліричному героєві важко не лише фізично, а й морально, він починає втрачати віру (мабуть, тому «стогне янгол ледь живий», «вже й не дихає свіча»). І все ж переборює свою втому і навіть, можливо, зневі-

ру. Він одержимий своєю метою, ціллю (саме тому «уста гарячі»?). І в ці хвилини (на межі! На краю світу!) приходять усвідомлення, що лише Господня підтримка може врятувати від забуття, допомогти здолати шлях і досягти мети. Саме тому читач буквально чує цей пристрасний шепіт: «Янголе, не впадь з плеча».

Це і є головною думкою (ідеєю) поезії: «Людина повинна знайти себе у житті, своє місце, свій шлях. Ці пошуки старі, як і світ (саме тому так означено жанр поезії — «Старосвітська балада»). Вони бувають часто складні і важкі. Але тільки тоді життя чогось варте, коли воно сповнене вищого смислу. І завдання людини — віднайти його. І ці пошуки можуть бути успішними, якщо вони чисті і світлі і в путі з людиною буде Господня підтримка, віра, коли людина буде долати шлях «із янголом на плечі». Автор ніби говорить читачеві: «Якщо живеш з вірою в серці, ідеш по життю із янголом на плечі, Ти дійдеш, Ти знайдеш, Ти збудешся!».

А тепер про шлях, який учитель долала разом з учнями, про спільне віднайдення ключів від поезії.

Тема. Іван Малкович. "Із янголом на плечі". Роздуми сучасного поета про те, якою повинна бути людина.

Мета: допомогти учням збагнути суть авторського задуму; розвивати навички вдумливого читання ліричного твору; аналізувати прихований зміст поезії, висловлювати власні міркування; виховувати почуття оптимізму, віру в перемогу добра.

Цілі.

Учні знатимуть: зміст поезії "Із янголом на плечі", її тему, ідею, підтекст твору.

Учні вмітимуть: вдумливо читати і коментувати поезію; висловлювати власне ставлення до прочитаного, пояснювати прихований зміст твору.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет, підручник, проектор, папери янголи.

Методи, прийоми, види, форми роботи: асоціювання, "мовчазне читання", індивідуальне випереджувальне завдання, "повільне читання", словесне малювання, "мікрофон", аудіозапис поезії у виконанні гурту "Плач Ієремії".

Методичне надзавдання уроку. Розкрити суть авторського задуму: кожен повинен плекати в собі "янгола", не схилитися перед життєвими випробуваннями, бути вірним власній душі і своєму життєвому призначенню.

Хід уроку

I. Мотиваційний етап

1. Забезпечення емоційної готовності до уроку (Обмін побажаннями.)

2. Актуалізація суб'єктного досвіду й опорних знань.

2. 1. Озвучення притчі.

Учитель.

Якось до чоловіка звернувся янгол:

— Хочеш, я покажу тобі твоє життя?

— Хочу, — відповів чоловік.

Янгол підняв його над землею й чоловік побачив своє життя і дві пари слідів від ніг, які йшли поряд.

— Хто це зі мною?

— Це я, — відповів янгол, — я супроводжую тебе все твоє життя.

— А чому інколи залишається тільки одна пара слідів?

— А це найтяжчі періоди в твоєму житті, — відповів янгол.

— І ти покидав мене в найтяжчі хвилини? Як ти міг? — схвильовано запитав чоловік.

— Ні, це я ніс тебе на руках, — відповів янгол.

Учитель.

— Про що ця притча? (Відповіді учнів).

Учитель. Я її смисл розумію так: у кожного із нас є свій янгол-охоронець. Кажуть, він сидить на правому плечі. Янгол-охоронець... Які асоціації, почуття викликає у вас це слово?

2. 2. Асоціювання: ключове слово — янгол.

2. 3. Озвучення напрацювань.

II. Цілевизначення і планування

1. Оголошення й аналіз теми уроку.

Учитель. Сьогодні ми поговоримо про одну дуже важливу проблему. Вона висловлена в темі уроку. Прочитайте. Як ви розумієте її? (Думки учнів).

Учитель. Я радію за вас, бо наші думки збігаються. Я теж вважаю... (висловлюю своє бачення). Отож запрошую до розмови. А нашими співбесідниками сьогодні на уроці будуть Іван Малкович та ліричний герой поезії "Із янголом на плечі". Запишіть тему уроку.

Ви, напевно, здивувалися, коли я сказала, що нашим співрозмовником буде Іван Малкович. Хіба можна говорити з людиною, якої немає поряд? (Так. Бо автор присутній у своїх творах. Він адресує їх нам, своїм читачам, і вірить, що ми зрозуміємо його задум. Отже, збагнути суть задуму автора в поезії "Із янголом на плечі" і буде нашим головним завданням.)

2. Визначення індивідуальних цілей, ознайомлення із загальними.

Учитель. Діти, а зараз подумайте, чого ви хочете навчитися і про що хочете дізнатися на сьогоднішньому уроці. Свої цілі запишіть на паперових макетах ангелів, що лежать у вас на партах. (Учні записують цілі, за бажанням озвучують).

А ось наші загальні цілі:

Ми ознайомимося з поезією Івана Малковича "Із янголом на плечі", будемо вдумливо читати і коментувати поезію, пояснювати її прихований зміст, визначати роль художніх засобів, висловлювати власне ставлення до прочитаного.

III. Опрацювання навчального матеріалу

1. Настановне слово вчителя.

Учитель. Октавіо Пас, мексиканський поет, говорив: "Вірші не можна пояснити, їх можна тільки збагнути... Збагнути вірш — то насамперед почути його. Слова входять через слух, змінюються перед очима, тануть, якщо придивитися до них. Будь-яке прочитання віршів закінчується тишею".

Прослухайте уважно вірш і спробуйте відчути його настрої.

2. Читання вчителем поезії.

3. Емоційна пауза.

4. З'ясування емоційного враження від почутого.

— Що ви відчували, коли звучала поезія?

(Відповіді учнів).

5. Мовчазне читання поезії учнями.

Учитель. Прочитайте поезію мовчки. Читаючи, впустіть її у свою душу, щоб вона ніби пройшла через вас, і тоді вам відкриється справжнє поетичне диво. Сконцентруйтеся не лише на відчуттях, а й на картинах, які побачите, звуках, які відчуєте, запитаннях, які виникнуть.

— Чи зрозуміли ви вірш? Які запитання виникли під час читання? (Відповіді учнів).

6. "Повільне прочитання" поезії. Словесне малювання.

Учитель. "Отже, спробуймо з'ясувати, що нам "каже" автор.

Краєм світу, уночі,

при Господній при свічі

хтось бреде собі самотньо

із янголом на плечі.

— Що ви побачили? (Відповіді учнів).

— А от у мене виникли запитання:

Чому цей "хтось" "бреде самотньо"?

Чому саме "бреде"? Бреде "край світу"? Та ще й "уночі"?

«Край світу» — це де? І який він?

І хто такий отой "хтось"? Чому він не має імені?

Якщо він "із янголом на плечі", то чому бреде "самотньо"?

Що символізує "господня свіча"?

Поміркуємо? (Відповіді учнів).

Учитель.

— Прочитаймо другу строфу:

Йде в ніде, в невороття,

йде лелійно, як дитя,

і жене його у спину

сірий маятник життя, —

— Що ми дізнаємося з неї? Які питання виникають?

Цей "хтось" іде "в ніде (Тобто...)", "в невороття" (Тобто...). Але при цьому "йде лелійно, як дитя" (Чому?).

Що це за "маятник життя"? Чому він "сірий"? Чому маятник життя ліричного героя "жене у спину"? Жене, тобто... штовхає? Куди?

Учитель.

Відповідь знаходимо у третій строфі:

Сірий маятник життя жене ліричного героя...

...щоб не вештав уночі

при Господній при свічі,

щоб по світі не тинявся
із янголом на плечі.

Прокоментуємо зміст. Який смисл вкладено в слова "не вештався", "не тинявся"?

(Слова вештатися, тинятися – означають "повільно ходити без певної мети", значить бездіяльно жити, марнувати подарований Богом час і можливості. Такими можливостями є свіча – символ чистих і благородних намірів – і янгол-охоронець – опіка, добровільно дана Богом. Тому не варто ними нехтувати в своєму житті.)

Звертаємося до четвертої строфи.

Віє вітер вировий,
виє Ірод моровий,
маятник все дужче бухка,
стогне янгол ледь живий...

— Символом чого виступають у поезії образи вітру, Ірода морового?

(Образ вітру виступає символом руйнування, спустошення і нищення, Ірод моровий – символ зла.)

— Що нагадують вам картини, змальовані автором?

(Картини змальовані автором, починають нагадувати "фільми жаків": виття, завивання, бухкання... І допомагають відчувати напруження, яке переживає ліричний герой.)

Останній рядок доповнює картину: навіть безсмертний янгол "стогне ледь живий".)

А людина іде...

А він йде і йде, хоча
вже й не дихає свіча,
лиш уста дрижать гарячі:
янголе, не впадь з плеча.

— Гарячі уста... Чому вони гарячі? Припускаємо, не лише від втоми. (Відповіді учнів.)

(Це може свідчити і про одержимість ліричного героя, його прагнення досягти своєї мети – і для нас уже зовсім не суттєво, що це за мета. Важливо, що герой, переборюючи усі перешкоди, наполегливо прямує до неї.)

Учитель. Автор ніби говорить читачеві, що сама людина вибирає, як їй чинити, кого слухати, як будувати власне життя. Який же шлях обрав ліричний герой? (Відповіді учнів.)

Ліричний герой обрав тернистий, важкий шлях пошуків, долання перешкод. І як важливо, щоб йому не забракло сил пройти цей шлях, коли навіть янгол "ледь живий" від втоми.

Однак ліричний герой розраховує як на власні сили, так і на... янгола...

То що ж це за сила така?

Хто такі янголи-охоронці і що про них відомо з християнських вірувань, нам розкаже ваш однокласник, який підготував цікаву інформацію (слайдовий супровід із зображенням ангелів (див. обкл. 3).

Учень. Мовою оригіналу Біблії слово "ангел" звучить як "Малахіт", буквально перекладається як "вісник". Ангелів сотворив Господь. Вони є Його слугами та посланцями і нашими охоронцями під час земного життя.

Ангели або янголи, за біблійними оповідями, – істоти зовні схожі на людей, з білими крилами та надприродними можливостями, не обмежені в часі та просторі. Їм довірено захищати праведних, підносити молитви людей до Бога, відводити душі в потойбічний світ, відділяти добрих від злих на Останньому суді.

Кожній людині даровано ангела для допомоги їй у добрих справах. Такий ангел називається ангелом-

охоронцем. Вони зацікавлені в наших добрих стосунках з Богом, тому що від цього залежить успіх і тривалість нашого життя.

Учитель. Отже, світле в людській душі асоціюється з білістю янгола. Він має добру енергетику й оберігає людину від сил зла.

— Як ви зрозуміли останні рядки? Чому Іван Малкович саме так закінчив твір?

(Останні рядки поезії звучать як слова молитви. Справді, якщо янгол впаде з плеча, то хто нас порятує? Хто дасть сили рухатися далі непростим життєвим шляхом?)

— То про що ж цей вірш? Як ви зрозуміли суть задуму автора?

(Автор говорить про кожного з нас, бо всі ми – подорожні на цій землі. У кожного з нас є свій янгол. Тільки втримати його на плечі хтось може, а хтось – ні. Тому кожен повинен плекати в собі янгола, не схилитися перед життєвими випробуваннями, "не вештатися, не тинятися", а гордо крокувати життям.)

— Поезія "Із янголом на плечі" має підзаголовок "Старосвітська балада".

Як ви думаєте, чому автор саме так визначив жанр свого твору? (Разом з учнями пригадуємо визначення терміна «балада», доводимо, що це саме балада, і з'ясуємо, чому вона старосвітська.)

(У баладі "Із янголом на плечі" є елементи легенди (в основу покладено біблійну легенду) та героїки. Героїчним тут постає осяяне високою моральною метою людське життя. Старосвітська, тобто йдеться про одвічну проблему, яка актуальна в усі віки – це призначення людини на цьому світі.)

7. Читання поезії вголос учнями.

Учитель. Уявіть собі, що ви особисто учасник тієї маленької драми, про яку йдеться в поезії. Це ви йдете темної ночі, вас гонить якась необхідність, ви втомлені, страх закрадається у серце. А ще більший страх – що не встигнете, не дійдете, не виконаєте те, що зобов'язані. Єдина надія – янгол на плечі, але й він ледве тримається. І ви спраглими устами благаєте: "Янголе, не впадь з плеча".

Спробуйте передати цю картину інтонацією, темпом, відповідними паузами, певними логічними наголосами, прочитавши поезію вголос. Після виразного читання поезії вашим однокласником будьте готові прокоментувати особливості його прочитання.

— Якби вам довелося добирати музичний супровід до вірша, яким би він був за настроєм? (Відповіді учнів.)

— А ось яку музику написали учасники гурту "Плач Іеремії".

8. Прослуховування музичної обробки вірша "Із янголом на плечі" у виконанні Тараса Чубая. (Під час звучання пісні вчитель запалює свічу для підсилення емоційного ефекту.)

— Поділіться своїми враженнями від прослуханої музики.

9. Мікрофон. Якби була можливість поговорити зі своїм янголом-охоронцем, то про що була б ваша розмова?

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

1. Рефлексія результату навчальної діяльності.

Учитель. Наш урок добігає кінця. Що ви винесли для себе із цього заняття? Чого навчилися як читачі, що зрозуміли?

Цей урок мені дуже сподобався. Построфний аналіз вірша допоміг мені зрозуміти головну думку, яку хотів донести до нас, читачів, Іван Малкович. Для себе я збагнув, що в житті не все легко дається. Треба подо-

лати певні труднощі, а можливо, доведеться зробити важливий вибір у житті, щоб досягти своєї мети. Та дуже важливо залишатися людиною в цьому світі та вірити в підтримку свого янгола-охоронця. (Денис Д.)

Після прочитання поезії спочатку в мене виникло почуття неспокою, тривожності. Та потім я зрозуміла, що хоч по життю людина "бредє самотньо", але може розраховувати на підтримку вищих сил. І тоді цей настрій тривоги зник. Як читач на уроці я вчилася бачити, розуміти й відчувати кожне слово, Відтворювала в уяві картини поезії. (Настя Т.)

Мені сподобалося, як Світлана прочитала вірш. Силою голосу їй вдалося передати настрої вірша. Я уявила людину, яка блукає по світі і шукає себе, своє призначення в житті. У цьому їй допомагає янгол-охоронець, який спрямовує її на правильний шлях і оберігає від біди. А ще я відчула той душевний стан ліричного героя, що йому довелося пережити. (Юля С.)

На уроці я поставила перед собою завдання: зрозуміти щось суттєво значуще для себе. Урок доторкнувся до моєї душі. Я зрозуміла: крокуючи життям, треба прислухатися до своєї совісті. І тоді, як говорив Іван Малкович "... кожен в цім світі спасеться". (Марія П.)

2. Рефлексія досягнення визначених цілей.

Учитель. Чи вдалося досягти цілей, які ви ставили на початку уроку? Над якими цілями ще слід попрацювати? (Діти прикріплюють цілі на паперових янголятках на дошку).

3. Оцінювання навчальної діяльності.

— Поставте собі оцінку й назвіть учнів, які, на вашу думку, найкраще працювали на уроці.

— Мені теж приємно відзначити роботу на уроці (називаю учнів) високими балами. Сподіваюся, що є серед вас ті, кого зацікавила творчість Івана Малковича, і ви самостійно продовжите спілкуватися з іншими героями його поезій.

Домашнє завдання.

Обов'язкове загальне: вивчити напам'ять поезію "Із янголом на плечі".

Обов'язкове на вибір: а) скласти сенкан до слова "янгол";

б) написати есе до запропонованої ситуації: хтось із Ваших однокласників висловив думку, що поезії сучасних авторів нецікаві і незрозумілі. На основі роботи з текстом вірша І. Малковича "Із янголом на плечі" переконайте свого співрозмовника, що це не так. Для цього напишіть невеличке есе (до 1 стор.). Побудуйте його за правилами судження: теза, заперечення, аргументи, висновок. Прочитайте написане комусь із однокласників (за вибором) або батькам.

За бажанням: дібрати сучасні або класичні музичні твори, на які можна було б покласти слова поезій Івана Малковича.

Учитель. Діти, зберегти янгола-охоронця — означає зміцнити свою віру, духовність, залишитися вірним власній душі і своєму життєвому призначенню. Тож нехай ваші уста якнайчастіше промовляють слова молитви: "Янголе, не впадь з плеча"...